

The definition of quasi-states is based on the same criteria, and the typology takes into account in each case the degree and features of the manifestation of these features at the present stage. Quasi-states are countries that have the following characteristics: clear geographical parameters (territory, borders); population characterized by the linguistic, cultural, ethnopolitical, or social community; limited or no external sovereignty; weak domestic political power of the government to lead the country. Six types of quasi-states have been identified: countries whose sovereignty is partially recognized (Kosovo); countries that are de facto sovereign, but de jure not recognized by most states in the world (Taiwan); countries with partial international recognition, but limited control over their territory and lack of internal legitimacy of power (Western Sahara); countries formed as a result of external armed intervention and recognized only by the aggressor state and its geopolitical allies (Abkhazia, South Ossetia, Transnistria, the Turkish Republic of Northern Cyprus); countries that are de facto sovereign, but de jure not recognized by any state in the world (Somaliland); countries without international recognition and with limited control over the territory (Nagorno-Karabakh).

Non-self-governing territories are such political-territorial entities that are under the jurisdiction of another state, or on the basis of concluded mutual agreements, another state is entrusted with part of administrative and security functions. These are former colonial possessions that have not yet exercised their right to political self-determination. The degree of dependence on the management area in each case is unique, so it is difficult to distinguish types, and their number is constantly declining.

Not-essential elements of the political map of the world are those territories to which the jurisdiction of sovereign states and the rules laid down in international treaties or the first and second at the same time. These are political-territorial formations of hybrid object-subject status: territories with the mixed regime (exclusive (maritime) economic zone and continental shelf); territories with a special regime (international straits, international sea canals, international rivers, and lakes, buffer zones); territories with an international regime (Arctic and Antarctic, high seas, airspace outside state territories, seabed and its subsoil outside exclusive economic zones and the continental shelf, outer space, moon, and other celestial bodies); territories contested by several states.

Keywords: political map of the world, state, quasi-state, country, political-territorial formation.

Надійшла 19.03.2022 р.

УДК 911.5:2-523

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.22.1.15>

Олена МІЩЕНКО

ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗТАШУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ХРАМОВИХ ТА МОНАСТІРСЬКИХ ЛАНДШАФТІВ У СТРУКТУРІ МІСТА

Застосовано трансдисциплінарний підхід, який забезпечує науковий пошук в межах сакральної географії із використанням методологічного та методичного підходів інших наук, зокрема філософії, культурології, архітектури та ін. Визначено зміст поняття та сформульовано географічні закономірності формування храмових та монастирських ландшафтів. Охарактеризовано особливості формування та функціонування храмових та монастирських ландшафтів в структурі міста Луцька.

Ключові слова: сакральний ландшафт, храмовий та монастирський ландшафт, м. Луцьк.

Постановка науково-практичної проблеми. Актуальність і новизна дослідження. Монастирі, а особливо храми здебільшого приурочені до селищних ландшафтів й були одними із перших будівель в містобудівному контексті. Виконуючи важливу релігійну та соціально-культурну функції, слугуючи маркерами храмових та монастирських ландшафтів культові споруди є складниками духовної та культурної спадщини людства. У період загострення ідеологічних та політичних дискусій, а також міжконфесійних протиріч, які відбуваються не лише в межах православної спільноти, а й усього українського суспільства стає актуальним дослідження суспільно-географічних, фізико-географічних, а також структурно-організаційних аспектів створення, функціонування храмових та монастирських ландшафтів, які у сучасних реаліях суттєво вплинули на формування світогляду української нації. Акту-

альність поданого дослідження зумовлена необхідністю конструктивно-географічного обґрунтування закономірностей створення та функціонування храмових та монастирських систем, тісного взаємозв'язку між їх складниками.

Більшість наукових праць, які окреслюють ті чи інші закономірності створення храмових та монастирських комплексів стосуються сфери архітектури й вивчають архітектурно-планувальну організацію, естетику досліджуваних територіальних систем. Наша мета використовуючи трансдисциплінарний підхід, поєднуючи наукові здобутки географії, архітектури, історії, філософії, соціології визначити географічні аспекти розташування та функціонування храмових та монастирських ландшафтів в структурі міста.

Храмові та монастирські ландшафти є однією із найсакральніших складових міста,

тому обґрунтування їх розташування, закономірності формування, їх просторова домінантність складають своєрідні основи формування духовного досвіду громади, який дозволяє забезпечити традиційність та спадкоємність розвитку міст.

Метою статті – дослідження закономірностей розташування та функціонування храмових та монастирських ландшафтів у структурі міста (на прикладі м. Луцька). Для досягнення мети було поставлено наступні **завдання**:

- дослідити зміст поняття «храмові/монастирські ландшафти»;
- обґрунтувати географічні закономірності формування храмових та монастирських ландшафтів;
- охарактеризувати особливості розташування та функціонування храмових та монастирських ландшафтів у структурі м. Луцька.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. К. Пак [16] досліджував географічне розташування храмів та монастирів різних конфесій в минулому і на сучасному етапі розвитку соціуму. Однією із не багатьох емпіричних досліджень щодо вибору місця для розташування культової споруди є праця Р. Гомана, Г. Роулі [10]. Танака [19] вивчав еволюцію храмових ландшафтів в регіоні Кіото-Нара (Японія), охарактеризувавши ідеологічні, структурні та просторові зміни досліджуваних систем. В. Воловик [1] в контексті класифікації сакральних ландшафтів проаналізував особливості географічного розташування християнських храмів та монастирів Тернопільської та Вінницької областей. Він визначив варіанти сакральних ландшафтів, зокрема: соборний, монастирський, храмовий, храм-пам'ятка, храмовий (при установах), храмовий (усипальниця), оборонний храмовий, кладовищний храмовий. Однак, сакральний ландшафт охоплює не лише храмові та монастирські системи, а і ділянки освячених водних джерел, ландшафти поховань (некроландшафти) [13].

Сакральна роль храму/монастиря посилюється, коли він розташований на вершині пагорба [8], поблизу річки [7], водного джерела [11]. У наукових публікаціях храми та монастирі розглядаються як об'єкти культу, які можуть використовуватися з релігійною, пізнавальною, рекреаційною метою. В контексті наших досліджень [14] згадані об'єкти є важливими складниками й маркерами сакрального ландшафту, й знаходяться у тісному зв'язку з оточуючим середовищем.

Матеріал і методи дослідження. Мето-

дологічною основою поданого дослідження слугують положення сакральної географії, класичного та антропогенного ландшафтознавства. В статті використано трансдисциплінарний підхід, який дозволяє обґрунтовано систематизувати та диференціювати наукові дослідження сакрального ландшафту. Серед методів використовувались: системного аналізу, за допомогою якого доцільно встановити послідовність виявлення структурних зв'язків між елементами досліджуваної територіальної системи; структурно-логічного узагальнення для вивчення понять храм, храмовий ландшафт, монастирський ландшафт, обґрунтування географічних закономірностей формування храмових та монастирських ландшафтів; порівняльно-географічний – для порівняння ландшафтної організації двох храмових ландшафтів міста. З метою виявлення потреб жителів м. Луцька щодо місця розташування храму, який би вони хотіли відвідувати проведено телефонне опитування 500 респондентів.

Викладення основного матеріалу. Поняття «храм» запозичено з церковнослов'янської мови, де воно мало значення «будинок, будівля, житло, дім» й відповідає давньоруському поняттю «хороми». Це місце, яке викликає почуття глибокої пошани. Храм – це більше, ніж споруда; це головний вираз сакрального простору [15]. Монастир – це церква, будівлі й територія, належні громаді ченців або черниць [18]. Монастирські/храмові ландшафти є багаторівневими природно-антропогенними системами, які складаються із географічної, ландшафтно-архітектурної та соціальної підсистем.

Храмові та монастирські ландшафти – це природно-антропогенні чи антропогенні системи, маркерами яких є культові споруди (церква, монастир, собор, каплиця та ін) і функціонально пов'язані з ними території, які сформувалися в структурі абіотичних та біотичних природних компонентів, ускладнені антропогенно-техногенними складниками, пов'язані із релігійною, пізнавальною діяльністю людини [14].

Процес формування храмових та монастирських ландшафтів характеризується певними географічними закономірностями. Ці територіальні системи приурочені до схилів, терасових, вододільних типів ландшафтних місцевостей [13]. Храми та монастирі є не тільки об'єктами поклоніння вірян, а й в давнину слугували для них укриттям. Вибір таких ділянок здійснювався на підвищенні (пагорб, плато), закрут річки та на перетині осей сполучень із урахуванням фонового оточення, домінантної

функції храму. Тим самим досягався ефект їх зв'язку з околицями та сусідніми населеними пунктами. Функціональність форм рельєфу, які можуть слугувати як об'єкти чуттєвого сприйняття усвідомлювалась людиною здавна, коли видові точки (вершини, уступи, скелі) обирались для культових місцеположень. У 1935 р. англійський археолог К. Бутбі у своїй статті «Релігія кам'яного часу» вказує, що під кожним досліджуваним ним святилищем знайдені підземні джерела. Давні культові споруди будувалися як правило у місцях скупчення підземних вод. Закономірно, що в межах храмових та монастирських ландшафтів функціонують водні джерела, які нерідко є цілющими, що посилює сакральність цих територіальних систем. Храмові та монастирські ландшафти створювались і в межах контрастних природних середовищ. Прикладом таких територіальних систем слугують Церква Святого Архистратига Михаїла (м. Луцьк), Луцький Свято-Архангельський чоловічий монастир (колишня будівля римо-католицького монастиря Бригідок, заснований 1624 р.), які розташовані на першій терасі р. Стир й знаходяться пересічно 100 м від водойми.

Найдинамічнішою складовою ландшафту є біогенний компонент у складі якого виділяють рослинний та тваринний світ. Чітких церковних канонів, які визначають види рослин, які потрібно висаджувати біля культових споруд немає. Ландшафтне облаштування храмових/монастирських ландшафтів завжди тісно пов'язане і визначається архітектурним рішенням. Озеленення таких територіальних систем залежить не тільки від конфесійної приналежності культової споруди і національних традицій, а й особливостей рельєфу, природно-кліматичних умов. Традиційно озеленення території православних храмів передбачає використання таких видів рослин: яблуня Недзевцького, яблуня домашня, груша звичайна. На таких ділянках часто насаджують – тую західну та її форми, ялину колючу, ялину звичайну. Серед квітів використовуються – бузок звичайний, троянди, жасмин садовий; на клумби та квітники саджають – вербени, майори, чорнобривці, айстри. Біля католицьких храмів озеленення створюють із самшиту вічнозеленого, а туї та кипарисовики – вздовж церковної огорожі та алей. Закономірно, що біля католицьких храмів частіше, ніж біля православних, можна побачити ялівців звичайного, козацького, китайського, лускатого, декоративні форми ялини звичайної та ялини колючої.

Ландшафтна організація міста ґрунту-

ється на його природній першооснові, де храмові та монастирські системи функціонально і композиційно займають домінуюче місце. В. Воловик [1] дослідивши храмові та монастирські ландшафти християнської групи м. Вінниця засвідчує, що для цих систем характерне припідняте розташування: плакорне або у верхній частині схилу горбисто-пасмової місцевості.

Розташування храму у ландшафтній організації населеного пункту залежить в основному від двох чинників: природного і містобудівельного, що визначаються гідрографічною мережею, рельєфом поверхні, наявністю лісових масивів, температурним, вітровим та інсоляційними режимами, придатністю території для будівництва.

Просторові закономірності формування храмових та монастирських ландшафтів у структурі міста чітко пов'язані:

- особливостями ландшафтної структури міста;
- функціональною структурою міста;
- містобудівним плануванням каркасу (осі, вузли, зв'язки, центри).

При будівництві культової споруди доцільно враховувати:

- склад, потужність, а також зсувну спроможність гірських порід та ґрунтів, наявність, а також активність геологічних процесів і порушень земної поверхні;

– тип, потужність, властивості, глибину залягання, умови живлення підземних вод з метою попередження підтоплення територій і затоплення приміщень, які знаходяться нижче рівня земної поверхні;

– мікро та мезорельєф, оскільки він впливає на планування і забудову міста, організацію стоку поверхневих вод;

– наявність водних об'єктів, які нерідко зумовлюють затоплення території при паводках, підмиві, розмиві берегів. Тут важливо урахувати джерела живлення, особливості гідрологічного режиму, хімічний і бактеріологічний склад води, орографічні та геологічні особливості берегової лінії і дна.

Аналіз формування та особливостей функціонування храмових та монастирських систем м. Луцька дозволив виокремити такі закономірності:

– більшість храмів та монастирів розташовані в центрі та історичній частині міста, мають домінантне положення в рельєфі, збудовані на ділянках плакорного типу, а також в межах надзапавної тераси чи верхній частині схилу;

– період з 1991 р. до нашого часу харак-

теризується процесом відновлення зруйнованих храмів та монастирів;

– велика частка храмів, які збудовані після 2000 р. розташовані в межах житлової забудови, паркової зони й не характеризуються домінантним (переважаючим) місцерозташуванням.

Містобудівна документація містить планувальні обмеження, які відображені на «Схемі планувальних обмежень» й представлені низкою чинників інженерно-геологічного, санітарно-гігієнічного та природоохоронного значення. Так наприклад у генеральному плані м. Луцька виявлено і графічно відображено наступні обмеження інженерно-геологічного характеру: затоплення паводковими водами р. Стир, близьке від денної поверхні залягання ґрунтових вод, заболоченість, ґрунти з низькою несучою спроможністю, ділянки круто-схилів [2].

З метою вивчення ландшафтного середовища сакральних територіальних систем побудовано ландшафтні картосхеми, які відображають розташування культових об'єктів в структурі міських ландшафтних систем.

Розглянемо морфологічну будову храмового ландшафту складовою якого є Луцький Свято-Троїцький собор. Це пам'ятка архітектури національного значення, яка охоплює два храми: верхній присвячено Святій Трійці, нижній – на честь Преображення Господнього. Культова споруда собору, збудована наприкінці XVIII ст., на той час це був єзуїтський костел. Сьогодні Луцький Свято-Троїцький собор є надбаням православної церкви, тут діє центр християнського виховання дітей і молоді. Ця територія сформувалася в межах антропогенного ландшафту міста й ускладнена порушенням ґрунтового профілю унаслідок будівництва, закладанням фундаментів будинків, прокладанням комунікацій, асфальто-дорожнім покриттям.

Однією із загальних закономірностей еволюції ландшафтів є спадковість, де сучасна територіальна система не є чимось абсолютно новим, адже вона має ознаки попередньої, зокрема: у вертикальній структурі можуть бути реліктові обрії ґрунту, перекриті шари гірських порід, мезорельєф, зональний тип клімату. Отже, культові споруди Луцького Свято-Троїцького собору знаходяться в межах ландшафтно-місцевості слабковипуклих терасованих межиріч з слабконахиленими і спадистими схилами, яка ускладнена окремими ерозійними формами з міськими забудовами. Досліджувана храмова територіальна система розміщена в ландшафтному урочищі слабковипуклої

ділянки плакорного типу, складеної урбаноземами, місцями перекрита асфальтовим покриттям, з окремими культовими, житловими, торговельними забудовами, ускладнена автомобільними шляхами. Це урочище сформувалося в середовищному оточенні відповідних ландшафтних урочищ, де за допомогою парадинамічних та парагенетичних зв'язків відбуваються обмін речовиною, енергією та інформацією рис. 1.

Для порівняння ландшафтно-організації двох храмових ландшафтів розглянемо особливості місцерозташування храму на честь ікони Холмської Божої матері, будівництво якого розпочато в м. Луцьку у 2009 р. рис. 2. Ця культова споруда розташована в середній частині схилу крутизною 16°.

Генеральний план міста, зокрема схема планувальних обмежень, засвідчує наявність лімітуючого чинника інженерно-геологічного характеру щодо будівництва цієї споруди [2]. Крім того, поблизу окресленого храмового ландшафту знаходяться багатопверхові (10 і 14 поверхів) житлові будинки, що в свою чергу не забезпечить домінантну роль в середовищному оточенні майбутнього храму.

Проектований храм на честь ікони Холмської Божої матері розташований в межах ландшафтно-місцевості вологих над-заплавних терас рис. 3. Процес формування храмового ландшафту в межах ландшафтного урочища (круті (16°) схили південної експозиції на малопотужних еродованих антропогенномодифікованих сірих опідзолених ґрунтах) засвідчує його неузгодженість з містобудівними умовами та обмеженнями а також церковними канонами.

З метою впорядкування і систематизації планувальної організації міста здійснюється його функціональне зонування, тобто поділ міста на окремі частини різного призначення за ознакою провідної функції.

Відповідно до плану зонування міст храмові та монастирські ландшафти знаходяться у зоні розміщення культових та обрядових споруд. Проте нерідко такі територіальні системи трапляються у рекреаційній зоні активного відпочинку, зоні перспективних озелених територій загального користування (парки, сквери, меморіальні парки) і навіть зоні багатоквартирної житлової забудови, що певною мірою не узгоджується із традиційними канонами формування сакральних споруд, оскільки вони в такому випадку не є функціонально-домінантними.

Відповідно до Державних будівельних норм «Планування і забудова територій» [3], а

також особливостей використання земель історико-культурного призначення, визначених законодавством [4; 5; 6; 17] з метою захисту автентичності і цілісності пам'яток культурної спадщини, історично цінних архітектурно-містобудівних якостей традиційного характеру середовища, контекстного середовища навколо окремих пам'яток, їх комплексів (ансамблів), історико-культурних заповідників, історико-культурних заповідних територій та ландшафтів, що охороняються, встановлюється охоронний правовий режим використання таких територій. У випадку відсутності розроблених

та затверджених в установленому порядку зон охорони, відстань від будинків і споруд, які є пам'ятками культурної спадщини (архітектури та містобудування) до нових споруд повинна сягати подвійної висоти цих пам'яток, але у будь-якому разі – не менше 50 м, що забезпечить збереження цінного історичного розпланування і традиційний характер забудови населених пунктів, цінний природний ландшафт та об'єкти природно-заповідного фонду, оглядові точки і зони, звідки розкриваються види на пам'ятки та їх комплекси.

Рис. 1. Луцький Свято-Троїцький собор в структурі міських ландшафтних систем

Рис. 2 Каплиця (тимчасовий храм) на честь ікони Холмської Божої матері (м. Луцьк, світлина 2012 р.) [20]

Проведений аналіз особливостей розташування та функціонування монастирів міста Луцька засвідчує формування біля них сучасних «випадкових» споруд, що спотворює історико-культурне та сакральне значення культо-

вої споруди. Так наприклад, у східній частині монастиря Шаріток (датований XV-XVI ст.) збудовано ресторан, що призвело до знищення старовинного кладовища. Використання будівлі Луцького Свято-Архангельського чолові-

чого монастиря (в минулому монастир Бригідок, заснований 1624 р.) під складські та житлові приміщення, а також ремонтні майстерні зумовило будівництво допоміжних споруд, які

функціонально не відповідають територіальній сакральній системі та історико-культурній пам'ятці національного значення.

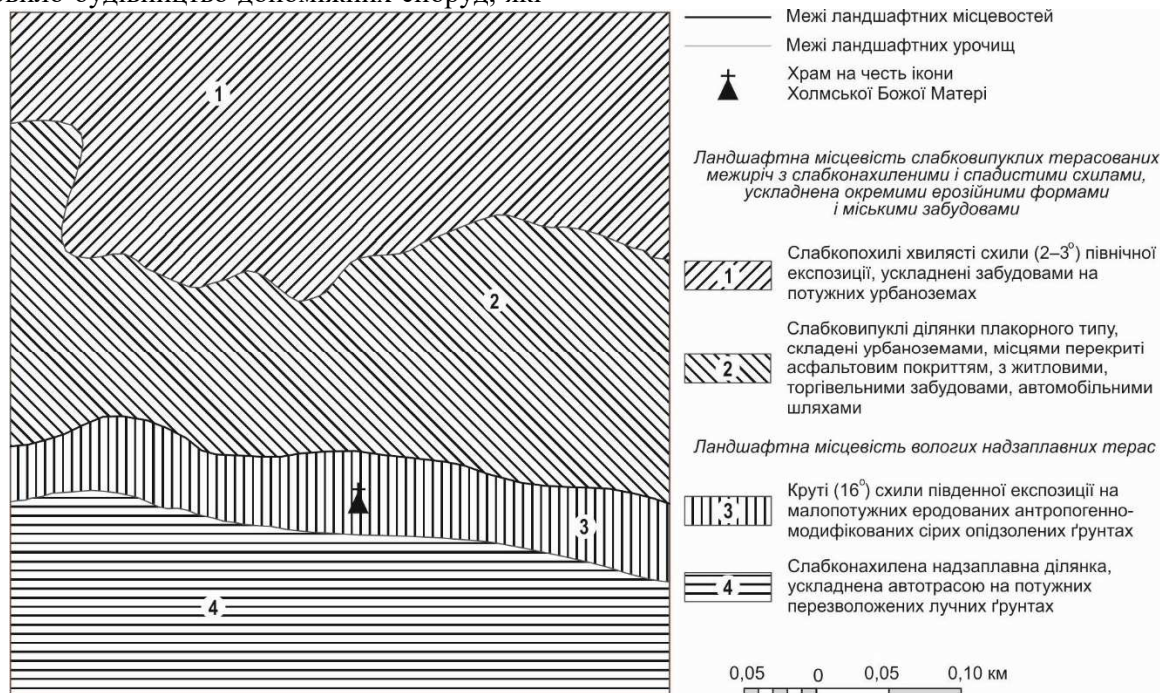

Рис. 3. Храм на честь ікони Холмської Божої Матері (м. Луцьк) в структурі міських ландшафтних систем

Ландшафтно-просторові осі міста формуються природними формами, які мають динамічні просторові характеристики. Таку динаміку визначає один з лінійних параметрів, який є переважаючим, ніж інші. Наприклад, долини й русла річок, вододіли. Їх довжина значно переважає ширину і тому визначає поздовжню динаміку. Крім того, просторова вісь формується довгою смугою лісу, узбіччям озера, ланцюгом пагорбів та іншими природними формами. Локальні осі формує невелика балка, подовжена галявина, паркова алея тощо. Просторові осі формуються й антропогенно-техногенними формами, зокрема транспортними шляхами, вулицями, алеями, дорогами з різним покриттям, які суттєво впливають на формування храмового ландшафту зокрема й рисунок міста загалом.

У м. Луцьку головні планувальні осі склалися історично, як продовження «зовнішніх транспортних шляхів» на міста Львів, Володимир, Ковель, Рівне, Київ, Дубно. Головна просторова вісь – р. Стир, оскільки з нею пов'язані осі по вул. Рівненській, Ковельській, пр. Волі та вісь по вул. Ківерцівській, Карпенко-Карого (останні дві широтного та меридіонального напрямків), а також вісь, що по вул. Проектній, пр. Соборності і пр. Перемоги. Визначені осі композиційно об'єднують всю територію міста в єдиний територіально-функ-

ціональний планувальний елемент, а храмові та монастирські територіальні системи зазвичай розташовані на їх перетині.

Більшість існуючих храмів зосереджена у історичній, а також у центральній частині міста, а периферійні житлові райони і мікро-райони, які характеризуються високим рівнем заселеності містять меншу кількість храмів усіх конфесій. Саме тому, прослідковується сучасна закономірність щодо будівництва нових церков, яке розгортається у переважно нових районах міста. Таким чином з розвитком суспільства, розширенням площ міст, поступово зникають давні канони щодо вибору місця культової споруди й храми та монастирі з'являються поміж житлової забудови. Подекуди в історичній частині міст України створюються об'єкти (ресторан, супермаркет), наявність яких певною мірою не забезпечує відповідність традиційним канонам формування та функціонування сакральних ландшафтів.

У питаннях розміщення сакральних об'єктів важливим є встановлення зворотного зв'язку від споживачів середовища до фахівців та управлінців, що створюють структуру і простір міста і експлуатують його [9].

В контексті вивчення особливостей розташування та функціонування храмових та монастирських ландшафтів та надання реко-

мендацій щодо їх організації в структурі міста у 2020 р. проведено опитування (репрезентативна вибірка 500 опитаних) жителів м. Луцька (Волинська область), яке загалом визначило думку громадян щодо місця розташування храму. Результати опитування засвідчують, що жителі м. Луцька висловили такі

побажання щодо місця розташування храму:

- близькість від місця проживання (59,2%);
- близькість від місця роботи (3,5 %);
- парковій зоні міста (10,4 %);
- центрі міста (14,8 %);
- периферії міста (12,1 %) рис. 4.

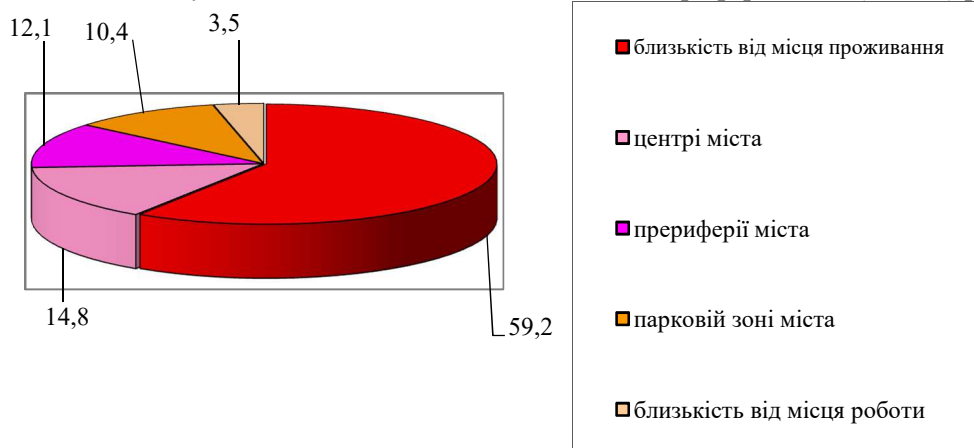

Рис. 4. Результати опитування жителів м. Луцька (жовтень, 2020 р.) щодо їх побажань місця розташування храму

Отже, оскільки відповідно до загальних закономірностей розвитку суспільства із збільшенням кількості населення міста – збільшується його площа, при проектуванні зони багатоквартирної (житлової) забудови доцільно враховувати потребу у формуванні за відповідними канонами зони культових та обрядових споруд.

Висновки. Храмові та монастирські ландшафти – це природно-антропогенні чи антропогенні системи, маркерами яких є культові споруди (церква, монастир, собор, каплиця та ін) і функціонально пов'язані з ними території, які сформувалися в структурі абіотичних та біотичних природних компонентів, ускладнені антропогенно-техногенними складниками, пов'язані із релігійною, пізнавальною діяльністю людини. Просторова організація досліджуваних систем визначається низкою природних та суспільних чинників. Серед провідних географічних закономірностей формування храмових та монастирських ландшафтів виокремлено:

орографічні, наявність контрастних середовищ та природних водних об'єктів. Досліджувані територіальні системи приурочені до силових, терасових, вододільних типів ландшафтних місцевостей. Відповідно до плану зонування міста вони розташовані у зоні розміщення культових та обрядових споруд, проте останні роки їх створюють у зоні активного відпочинку, а також багатоквартирної житлової забудови. Збільшення кількості населення міст призводить до розширення їх площі. Тому при будівництві нових житлових районів доцільно передбачити формування в їх межах храмових ландшафтів.

Перспективи використання результатів дослідження. Храмові та монастирські ландшафти виконують не тільки релігійну, а і рекреаційну функцію. Вивчення концептуальних складових, методології та проблематики комплексного оцінювання сакрально-рекреаційного потенціалу території стануть метою наших подальших досліджень.

Література:

1. Воловик В. М. Етнокультурні ландшафти: регіональні структури і природокористування. Вінниця: ТОВ Вінницька міська друкарня. 2013. 464 с.
2. Генеральний план міста: Луцька міська рада [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://geo.lutskrada.gov.ua/map/mbk#map=16//50.74479949487153//25.314946174621586&&layer=9635585433681688-1.100/1674656038420219231-1.100//2203967067206452313-1.100//2203967822944535643-1.100> [переглянуто 10 лютого 2022 р.]
3. ДБН Б.2.2-12:2018 «Планування і забудова територій» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0100858-18#Text> [переглянуто 10 лютого 2022 р.]
4. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [переглянуто 10 лютого 2022 р.]
5. Закон України «Про охорону культурної спадщини» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> [переглянуто 10 лютого 2022 р.]
6. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14>

- [переглянуто 10 лютого 2022 р.]
7. Chettiar C.M.R. Geographical distribution of religious places in Tamil Nad. *Indian Geographical Journal*. 1941. 16. P. 42–50. (in India).
 8. Jordan T.G. *The European culture area*. New York: Harper & Row. 1973. (in USA)
 9. Криворучко Ю. І. Феномен сакрального у розвитку міст та територій (на досвіді України): автореф. дис. ... д-ра архітектури: Київ. нац. ун-т буд-ва та архітектури. Київ, 2018. 36 с.
 10. Homan R., Rowley, G. The location of institutions during the process of urban growth; a case study of churches and chapels in nineteenth-century Sheffield. *East Midland Geographer*. 1979. 7 (4). P. 137–52. (in United Kingdom of Great Britain).
 11. Міщенко О. В. Водні джерела Волинської області в структурі сакрального ландшафту. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Географія. Вип. 3 (72). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 88–93. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.15>.
 12. Міщенко О. В. Сакральний ландшафт: зміст та функції. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Серія: Географія. Вип. 1 (70). Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. С. 83–88. <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.70.15>
 13. Mishchenko O. V. Structural organization of sacred landscapes. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2019. 28 (3), P. 487-494. <http://doi: 10.15421/111944> (in Ukraine)
 14. Mishchenko O. Formation and functioning regularities of temple and monastery landscapes. *Geografický časopis*. 2022. vol. 74 (1), P. 31-50. <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2022.74.1.02> (in Slovakia)
 15. Palmer M. J. *The Temple Concept*. Eborn Books. 2015. 299 p. (in USA)
 16. Park C. C. *Sacred Worlds. An introduction to geography and religion*. London, New York: Routledge. 1994. 332 p. (in USA, United Kingdom of Great Britain)
 17. Постанова Кабінету Міністрів України від «Про внесення змін до Порядку визначення меж та режимів використання історичних ареалів населених місць, обмеження господарської діяльності на території історичних ареалів населених місць» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2018-%D0%BF#Text> [переглянуто 10 лютого 2022 р.]
 18. Словник української мови: в 11 т. (1970–1980). АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні.; редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ: Наук. думка.
 19. Tanaka H. Landscape expression of the evolution of Buddhism in Japan. *Canadian Geographer*. 1984. 28. P. 240–57. (in Canada)
 20. Церкву в центрі Луцька будують незаконно, – активісти: Волинь Post [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.volynpost.com/news/6906-cerkvu-v-centri-lucka-buduyut-nezakonno-aktyvisty> [переглянуто 16 грудня 2021 р.]

References:

1. Volovyk V. M. *Etnokulturni landshafty: rehional'ni struktury i pryrodokorystuvannya*. Vinnytsya: TOV Vinnyts'ka mis'ka drukarnya. 2013. 464 s.
2. General'nyy plan mista: Luts'ka mis'ka rada [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <http://geo.lutskrada.gov.ua/map/mbk#map=16//50.74479949487153//25.314946174621586&&layer=9635585433681688-1.100//1674656038420219231-1.100//2203967067206452313-1.100//2203967822944535643-1.100> [perehlyanuto 10 lyutoho 2022 r.].
3. DBN B.2.2-12:2018 «Planuvannya i zabudova terytoriy» [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0100858-18#Text> [perehlyanuto 10 lyutoho 2022 r.]
4. Zakon Ukrainy «Pro rehulyuvannya mistobudivnoyi diyal'nosti» [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [perehlyanuto 10 lyutoho 2022 r.]
5. Zakon Ukrainy «Pro okhoronu kul'turnoyi spadshchyny» [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14#Text> [perehlyanuto 10 lyutoho 2022 r.]
6. Zemel'nyy kodeks Ukrainy [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14> [perehlyanuto 10 lyutoho 2022 r.]
7. Chettiar C.M.R. Geographical distribution of religious places in Tamil Nad. *Indian Geographical Journal*. 1941. 16. P. 42–50. (in India).
8. Jordan T.G. *The European culture area*. New York: Harper & Row. 1973. (in USA)
9. Kryvoruchko Yu. I. Fenomen sakral'noho u rozvytku mist ta terytoriy (na dosvidi Ukrainy): avtoref. dys. ... d-ra arkhitektury: Kyiv. nats. un-t bud-va ta arkhitektury. Kyiv, 2018. 36 s.
10. Homan R., Rowley, G. The location of institutions during the process of urban growth; a case study of churches and chapels in nineteenth-century Sheffield. *East Midland Geographer*. 1979. 7 (4). P. 137–52 (in United Kingdom of Great Britain).
11. Mishchenko O. V. Vodni dzherela Volyns'koyi oblasti v strukturі sakral'noho landshaftu. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriya: Heohrafiya. Vyp. 3 (72). Kyiv: VPTs «Kyivsk'yy universytet», 2018. S. 88–93. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.72.15>.
12. Mishchenko O. V. Sakral'nyy landshaft: zmist ta funktsiyi. *Visnyk Kyivsk'oho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*. Seriya: Heohrafiya. Vyp. 1 (70). Kyiv: VPTs «Kyivsk'yy universytet», 2018. S. 83–88. <https://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.70.15>
13. Mishchenko O. V. Structural organization of sacred landscapes. *Journal of Geology, Geography and Geoecology*. 2019. 28 (3), P. 487-494. <http://doi: 10.15421/111944> (in Ukraine)
14. Mishchenko O. Formation and functioning regularities of temple and monastery landscapes. *Geografický časopis*. 2022. vol. 74, (1), P. 31-50. <https://doi.org/10.31577/geogrcas.2022.74.1.02> (in Slovakia)
15. Palmer M. J. *The Temple Concept*. Eborn Books. 2015. 299 p. (in USA)
16. Park C. C. *Sacred Worlds. An introduction to geography and religion*. London, New York: Routledge. 1994. 332 p. (in USA, United Kingdom of Great Britain)
17. Постанова Кабінету Міністрів України від «Pro vnesennya zmin do Poryadku vyznachennya mezh ta rezhymiv vykorystannya istorychnykh arealiv naselenykh mist», obmezhenya hospodars'koyi diyal'nosti na terytoriyi istorychnykh arealiv naselenykh mist» [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/92-2018-%D0%BF#Text> [perehlyanuto 10 lyutoho 2022 r.]

18. Slovnyk ukrayins'koyi movy: v 11 t. (1970–1980). AN Ukrayins'koyi RSR, In-t movoznav. im. O. O. Potebni.; redkol.: I. K. Bilodid ta in. Kyiv: Nauk. dumka.
19. Tanaka H. Landscape expression of the evolution of Buddhism in Japan. Canadian Geographer. 1984. 28. P. 240–57. (in Canada)
20. Tserkvu v tsentri Luts'ka buduyut' nezakonno, – aktyvisty: Volyn' Post [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: <http://www.volynpost.com/news/6906-cerkvu-v-centri-lucka-buduyut-nezakonno-aktyvisty> [perehlyanuto 16 hrudnya 2021 r.]

Abstract:

Olena MISHCHENKO. REGULARITIES OF LOCATION AND FUNCTIONING OF TEMPLE AND MONASTERY LANDSCAPES IN THE STRUCTURE OF THE CITY

The relevance of this study lies in the need for geographical justification, the need to rethink modern views on the laws of creation and operation of temple and monastery systems in the city structure. The studied territorial systems are considered as a subclass of sacred landscapes. The aim of the article is to study the patterns of location and functioning of temple and monastery landscapes in the structure of the city (on the example of Lutsk). The work uses a transdisciplinary approach, as the study of a complex territorial system which is a sacred landscape certainly requires the abandonment of the usual standard methods, established views, the implementation of new research technologies created at the intersection of several fields of knowledge. The study was conducted using the methods of systems analysis, structural and logical generalization, survey, mapping.

The concept of temple / monastery landscapes is interpreted by us as natural-anthropogenic or anthropogenic systems, markers of which are religious buildings (church, monastery, cathedral, chapel, etc.) and functionally related areas formed in the structure of abiotic and biotic natural components, complicated by anthropogenic and man-made components associated with religious, cognitive activities of man.

The sacred nature of temples and monasteries determines their key role in the formation of sacred space and dominance in the environment. Analysis of the geographical patterns of formation and functioning of temple and monastery landscapes shows that they are confined to the power, terrace and watershed types of landscapes, as well as contrasting environments, located near natural water bodies. The nature of vegetation within the studied territorial systems is determined by natural and social factors, in particular the features of relief and the local climate of the territory, the confessional affiliation of the cult building.

The study of the formation and peculiarities of the functioning of temples and monasteries of Lutsk allowed to identify the following patterns: most temples and monasteries are located in the center and historical part of the city, have a dominant position in relief, built within the floodplain terrace or upper slope; the period from 1991 to the present is characterized by the process of restoration of destroyed temples and monasteries; most of the temples built after 2000 are located within residential buildings, park areas and are not characterized by a dominant (predominant) location.

The article presents the author's landscape maps of individual territories of Lutsk within which the temple landscape was formed / is being formed. The process of formation and functioning of the sacred territorial system, the marker of which is the Lutsk Holy Trinity Orthodox Cathedral, is consistent with urban conditions and restrictions and church canons. The designed church in honor of the Mother of God of Khomsk is located within the landscape tract - steep (16°) slopes of the southern exposure on low-power eroded antropogenic modified gray podzolic soils testifies to its inconsistency with urban conditions, restrictions and restrictions.

Ukrainian legislative and town-planning documentation envisages a number of planning restrictions concerning the peculiarities of the creation and functioning of sacred landscapes and ensures their preservation and use to meet the religious and cognitive needs of society. According to the city zoning plan, the studied territorial systems are located in the area of religious and ceremonial buildings, but in recent years they are actively created in the recreation area, as well as apartment buildings. Naturally, the increase in the population of cities leads to the expansion of their area. Therefore, when building new residential areas, it is advisable to provide for the formation / design within their temple landscapes.

Keywords: sacred landscape, temple and monastery landscape, Lutsk.

Надійшла 27.04.2022 р.